

Универзитет у Београду

Филозофски Факултет

Одељење за историју

Дипломски рад

Филмске представе афере Вотергејт

Ментор:

Др. Дубравка Стојановић

Студент:

Нада Костић ИС 14/08

Београд,

септембар 2019.

Садржај

Предговор	4
Увод	7
Лик Ричарда Никсона	9
Откривање истине	23
Закључак	34

„Када сте на положају морате чинити неке ствари које нису увек исправне, али су у интересу нације. Када председник то чини, то значи да није нелегално.“

Ричард Никсон, изјава у интервјуу са Дејвидом Фростом 1977. године

Предговор

Афера Вотергејт званично је потресала америчко друштво мало више од две године. Вера у морално исправне и несебичне одлуке највиших званичника државе већ дуго није преовладала у САД-у. Вијетнамски рат пружио је необориве доказе о подељености друштва и неспремности најмоћнијих људи да кажу истину. Светска историја 20. века нема мало примера отвореног кршења датих права, заташкавања сопствених грешака и лагања. Ипак, пример Ричарда Никсона и двогодишње афере која га је коштала положаја представљао је културни шок који је погодио једно демократско друштво суочено са последицама система који је годинама стваран. Превелика и често неконтролисана власт председника дозволила је многим да раде искључиво у сопственом интересу, а кола историје одлучно су се зауставила пред ногама увек контроверзног и не увек популарног републиканца. Зато избор ове теме није био тежак. Афера Вотергејт најважнији је јавни сусрет америчке јавности са грешкама прошлости до тог времена. Утицај овог скандала на свест америчке јавности, на репутацију бившег председника Ричарда Никсона и на поимање институције шефа државе немогуће је преценити. Данас, скоро пола века касније немогуће је мислити или разговарати о Никсону без осврта на највећу мрљу његова два мандата. Филм, као творац мишљења и носилац пропаганде прошлог века, одабран је управо да би се кроз очи различитих људи у различитим периодима показала жеља да се један председник и један скандал представе на сасвим другачије начине.

Овај рад бавиће се ликом Ричарда Никсона, који је интригирао јавност од тренутка када је постао политички активан, па све до своје смрти. Човек који је захваљујући својим карактерним манама изазвао један од највећих политичких скандала, био је лака мета за најразличитија представљања у филмским остварењима током година. Поред тога, посветиће пажњу и откривању истине о Вотергејту од стране новинара и надлежних институција. Кроз анализу филмских извора уз одговарајућу литературу рад ће дочарати различите представе овог догађаја. Главни извори који су обрађени за писање овог рада су филмови. Када је у питању ова врста извора важно је истаћи ограничења која су постојала током писања рада. Свако кинематографско дело је на неки начин инструмент креирања свести и ставова јавности што упозорава на опасност од пропаганде, али и отвара питање аутентичности и релеватности информација које су изнете у филму. Уз коришћење поузданих

историјских извора и литературе потребно је контекстуализовати дати филмски извор. Рад на поменутој теми базиран је на основу пет играних филмских остварења: „Сви председникови људи“, „Тајна Част“, „Никсон“, „Фрост/Никсон“ и „Марк Фелт: Човек који је срушио Белу Кућу“. Критеријум у избору ових извора био је значај и утицај који су имали на јавност у тренутку настанка, али и на касније генерације.

Филм „Сви председникови људи“ настао је 1976. године. Режирао га је Алан Пакула, по истоименој књизи новинара Боба Вудварда и Карла Бернстејна, који су били заслужни за откривање истине о афери. Ово остварење, имало је важну улогу у реконструисању догађаја, од провале у Демократски Штаб па све до повлачења Никсона са власти. Новинаре *Washington Post*-а глумили су Роберт Редфорд и Дастин Хофман, савременици Ричарда Никсона и његови изразити политички неистомишљеници. Упркос страху да ли ће филм бити досадан због хронолошког приказивања, остварио је огорман успех и допринео разумевању значаја истраживачког новинарства.¹

„Тајна част“, филм из 1984. године режиран од стране Роберта Алтмана, на основу истоимене позоришне представе. Никсон у овом филмском остварењу закључава себе у канцеларију са намером да исприча своју верзију Вотергејта и краја мандата снимајући се на видео рекордеру. Филм заправо представља монолог, са позитивним освртом на председништво Ричарда Никсона. Поред тога, пружа занимљив увид у психу председника и нагађа о правим разлозима афере.

Биографија „Никсон“ из 1995. која прати Никсона од ране младости до његовог одласка из Беле Куће, дотиче се сваког важног догађаја у његовом животу приказана је у остварењу контраверзног редитеља Оливера Стоуна. Филм одише сажалењем, и разумевањем за човека који је био прогањан духовима своје прошлости. Главни кривац је систем, а не Никсон. Када је у питању Оливер Стоун, важно је споменути његове контроверзне ставове. Његови јавни наступи доказали су велики степен неслагања са званичном историографијом и опште прихваћеним моралним начелима. Ту се најпре мисли на његове тврдње о „несхваћености“ нацистичког вође Адолфа Хитлера.²

¹ Niemi Robert, *History in media, Film and Television*, New York 2006, str. 328.

² “Oliver Stone slammed for Anti-Semitism, < <https://www.hollywoodreporter.com/news/oliver-stone-slammed-anti-semitism-25928>>, (12.09.2019.)

„Фрост/Никсон“ режирао је Рон Хауард 2008. године, рекреиравши познати интервју из 1977. године. Радња филма приказује две личности које немају ништа заједничко – Дејвида Фроста, британског шоумена који жели да коначно буде схваћен озбиљно и Ричарда Никсона, који интервју види као шансу да поврати свој углед. Ово остварење успева да хуманизује председника приказавши га као свесног својих мана, али и својих квалитета.

Филм „Марк Фелт: Човек који је срушио Белу Кућу“, амбициозно презентује јавности човека који је био у врху ФБИ-а, који је новинарима давао информације о томе ко је шта, и колико знао о Вотергејту. Радња филма осликава начин на који је функционисао ФБИ и како је председник покушао да утиче на рад ове независне институције.

Вотергејт је био тема истраживања историчара, социолога и психолога. Захваљујући значају и популарности овог скандала написано је мноштво стручне литературе. У писању овог рада коришћена су дела историчара Ивана Моргана, као што су „*Nixon, reputation series*“ и „*Presidents in the Movies, American History and Politics on Screen*“. Затим, „*Watergate in American Memory, How We Remember, Forget and Reconstruct The Past*“ социолога Мајка Шудсона, „*The Secret Man, The Story of Watergate's Deep Throat*“ новинара Боба Вудварда, као и „*A companion to Richard Nixon*“ Мелвина Смола и „*Nixon's shadow: History of an image*“ Дејвида Гринберга. Када је у питању боље размевање теме Вотергејта у контексту америчке друштвено политичке историје 20. века у овом раду од стручне литературе коришћене су: „*America in Modern Times*“ Алана Бринклија и Елен Фицпатрик, други том „*America – a Narrative History*“ настала у сарадњи историчара Џорџа Тиндала и Емори Шаја, али и дело Џејмса Патерсона „*Grand Expectations, The United States, 1945-1974, The Oxford History of the United States, Volume X*“. Дело коришћено за методологију употребе филма као историјског извора написао је Роберт Ниemi под називом „*History in the Movies*“. Приликом писања овог рада приступљено је неколико интернет сајтова, од којих су најзначајнији онлајн издања америчких новина попут „*Huffington Post*“.

Увод

За ближе разумевање Никсоновог мандата, потребно је дати ширу слику о догађајима тог времена Афера Вотергејт потресла је америчку јавност седамдесетих година двадесетог века. Променила је политичку историју али и одиграла важну улогу у формирању свести јавности о деловању државног врха тог доба. Злоупотреба моћи, која је створила Вотергејт, није резултирала само повлачењем председника Сједињених Држава, Ричарда Никсона, већ је створила атмосферу великог неповерења.

Хладни рат донео је промене у начину председничког вршења моћи. Мандат је са собом носио и позицију команданта оружаних снага, па се од председника очекивало да на најбољи начин одбрани интересе земље у турбулентном времену. Ово је довело до стварања тзв. „Царског председништва“, система у којем су шефови државе моћ концентрисали у својим рукама.³ Држава која је већ била у Вијетнамском рату, ком се није назирао скори крај суочавала се и са немирима „код куће“, односно растао је број левичарских организација чији је главни циљ био завршити рат. У тренутку када је Ричард Никсон дошао на власт, ситуација је била тешка, а он је то користио за личну корист и моћ. Нелегалне радње Беле Куће дошле су на површину 1972. на челу са Ричардом Никсоном. Дакле, Вотергејт је био производ историјских околности, структуралног развоја „царског председниковања“, али најважније – био је производ председникове личности. Овај скандал уништио је каријеру једног од најконтроверзнијих политичких лидера двадесетог века. Окарактерисан као лажов и кршитељ закона Никсон је напустио своју позицију са репутацијом злочинца.⁴ Описујући га као тајновитог, пуног мржње за критике успео је својим понашањем да допринесе да се његови успеси занемаре и забораве. Индетификујући његова политичка дешавања са националном безбедношћу створио је климу да он и његови сарадници могу користити било коју тактику за гушење различитих мишљења.⁵ Покушаји да контролише правосуђе и конгрес били су кобни по њега. Ричард Никсон се повукао пре поступка за опозив председника извршне власти, односно тзв. *impichmeanta*. Његова већ лоша слика, постала је још гора у јавности због тог чина. Међутим, она је потпуно урушена након што је Џералд Форд, Никсонов потпредседник

³ *Presidents in the Movies, American History and Politics on Screen*, pp. Iwan W. Morgan, New York 2011, str. 7.

⁴ Iwan W. Morgan, *Nixon*. London 2002, str. 4.

⁵ Alan Brinkley, Ellen Fitzpatrick, *America in Modern Times: since 1890*, New York 1997, str. 548.

који је преузео дужност и власт, потписао помиловање.⁶ Ови догађаји су оставили горак укус већинском становништву Сједињених Држава јер је остао осећај да се Ричард Никсон, човек који је обмањивао нацију годинама, извукао.

У јуну 1972. године полиција је ухапсила пет провалника који су упали у штаб Демократске странке у хотелу Вотергејт. Један од провалника код себе је имао белешке које су указивале да је имао контакте са Белом Кућом. Од тренутка када је прича о провали дошла у јавност захваљујући новинама почеле су две борбе. Борба Ричарда Никсона да прикрије умешаност у нешто што је било много више од саме провале и борба за истину коју су водили новинари и појединци из надлежних институција као што је ФБИ. Међутим, истина није у потпуности приказана америчкој јавности. Милион страница Никсонових докумената је конфисковано из Беле Куће, док 90 хиљада било је забрањено за јавност. То је била Никсонова победа. У овом раду биће представљени лик председника који је директно утицај на политичка дешавања почетком седамдесетих година, као и истина која се током наредне две године постепено откривала. Кључни проблем Вотергејта остаје релевантан и за 21. век када је у питању Америка. Да ли човек који води државу сме да буде изнад закона?

⁶ Iwan W. Morgan, *isto*, str. 5.

Лик Ричарда Никсона

Како је афера била између осталог и производ Никсонове личности, у јавности је представљан и запамћен као лош председник. Мрља коју је створио на свом имену чинила је да се често његови успеси занемаре. Америчка јавност га је након открића заташкавања презирала. У годинама након завршетка ове афере бивши председник је покушавао да поправи слику о себи, што је био тежак задатак. Писао је мемоаре, чак је снимио и интервју са телевизијским шоуменом Дејвидом Фростом 1977. године, покушавајући на све начине да рехабилитује самог себе. Упркос великом труду, чињеница да он у тим покушајима није преузео одговорност за своје поступке му није ишла у прилог.⁷ Мишљење аутора је да је Никсонова рехабилитација била двојака. Први циљ био је поновно уверавање јавности и важних политичких чинилаца у своје способности, у чему је успео. Друга, неуспела намера, била је поновна изградња некадашње репутације.⁸ Репутацију није могао контролисати Ричард Никсон, и упркос покушајима у сећању нације и даље је прва асоцијација на њега била афера Вотергејт.

Портрет овог политичара био је тема многих књига, представа, филмова и серија. Медији који су га у првим годинама након скандала приказивали као негативног протагонисту, како је време одмицало стварали су од Никсона неснађену фигуру у америчкој политици кога су добре намере довеле до сопствене пропасти.⁹ Опречне слике Ричарда Никсона које су остављене посматрачу кроз филмска остварења су тема овог поглавља. Од пет играних филмова која су коришћена за писање овог рада, два највише стављају акценат на председникову личност, док остала три то чине у мањој мери. На основу обрађених извора можемо направити категоризацију различитих слика Ричарда Никсона.

Позитивна слика Ричарда Никсона

У циљу разумевања Никсоновог карактера, зашто је био тајновит, неповерљив, егоцентричан, велики број историчара и социолога бавио се истраживањем његовог живота. То се није односило само на политичку ангажованост, већ на цео његов живот

⁷ Iwan W. Morgan *Isto*, str. 8.

⁸ *Isto*, str. 9.

⁹ *Isto*, str. 10.

и догађаје који су га формирали.¹⁰ Када је реч о филмовима, „Тајна част“ и „Никсон“ пружају одличан приказ његовог порекла, детињства и раног живота. Поред тога, имали су велику улогу у креирању слике Ричарда Никсона широком аудиторијуму.

Пореклом из скромне, религиозне породице квекера, живећи у Калифорнији сусрео се са трагедијом још као дете, када су му два старија брата преминула. Као једини преостали син оца и мајке, коју је сматрао светицом, Никсон је веровао да је предодређен за велике ствари. У филму „Никсон“ прве сцене су управо те када му мајка говори да је божански изабран за нешто посебно, из разлога јер је „једини преживели“.¹¹ Велики број психолога који су се бавили биографијом и специфично Нисконовом личношћу, истицали су огроман утицај родитеља, који су били потпуне супротности, на њега. Отац му је био строг, преке нарави, док мајка којој су се Никсон и његова браћа окретали у жељи за разумевањем, није могла да испуни дечије емоционалне потребе и није показивала отворено љубав.¹² Одрастајући у таквој средини, Ричард Никсон наследио је особине својих родитеља, формирајући се у контрадикторну личност. Унутрашња борба доброг и лошег у њему важна је за разумевање његове постепене промене током живота – од доброг, ка лошем. Како се радња филма даље развија, мотив трауматичног детињства и догађаја из тог периода стално се појављује, што оставља утисак оправдавања или разумевања за Никсонове лоше поступке. Као једини преостали син у породици, важно је било да буде успешан и то је терет који је носио не желећи да изневери велика очекивања. Његова амбиција била је очигледна, јер је био примљен на Харвард, који није могао приуштити и морао је да студира права на локалном, квекерском Витиер колеџу.¹³ Ово је створило одбојност према елити Ајви Лиге и Источној Обали, коју није крио ни у каснијим годинама. Аутори остављају велико питање колико би Ричард Никсон био другачији да се није сусретао са невољама и неуспесима рано у животу. У „Никсону“ главни актер на колеџу покушава да буде најбољи под крилатицом „ рад, рад рад“, сусреће се са подсмесима јер верује да може успети и бори се за то.¹⁴ Са друге стране „Тајна част“ нам представља мало другачијег Никсона, који је побеђивао у дебатама, и лако долазио до свог циља. Стидљивост је нестајала само током држања говора. Различите слике

¹⁰ Iwan W. Morgan, *isto*, str. 13.

¹¹ Iwan W. Morgan, "The president Impeached: Tennessee Johnson and Nixon", u: *Presidents in the Movies, American History on Screen* (pr. Iwan W. Morgan), str. 160.

¹² Iwan W. Morgan, *isto*, str 13.

¹³ Jonathan Aitken, "The Nixon Character", *Presidential Studies Quarterly*, br.26, (1996), str. 243.

¹⁴ Stone Oliver, *reditelj, Nixon*, Hollywood Pictures, 1995.

које видимо у ова два филма приказују унутрашњу борбу Ричарда Никсона. С једне стране, успех му је био важан и носио се са подсмесима вршњака који су га сматрали слабићем, док га са друге стране видимо као борца за оно што жели где га нису спутавале ружне речи. Често је истицао у својим политичким говорима колико је поносан на своје порекло, одраставши на фарми лимуна, али још чешће можемо видети како је то сматрао великом препреком, јер никада није био довољно добар с обзиром да није потицао из богате породице са источне обале. „*Не воле ме због тога одакле сам*“¹⁵ једна је од слика овог председника и први, али не и једини приказ да он није ни за шта одговоран. Порекло, нешто што је изван његове моћи, одредило му је судбину. Интервју из 1977. године пренесен на платно двадесет и једну годину касније, под називом „Фрост/Никсон“ презентује публици индетификовање Никсона са Фростом јер су обојица потицала из сиромашних породица. „*Увек нас гледају са висине и желе да нас виде поражене у праштини*“ речи су које изазивају сажаљење и симпатије.¹⁶ Очигледно је одакле потиче његово незадовољство, потреба да успе, чему је посветио политичку каријеру. Важно је споменути да у тренутку када је створен филм „Никсон“ Оливера Стоуна, прошло је само годину дана од смрти Ричарда Никсона. Процес рехабилитације који је почео још за време његовог живота, сада се наставио у циљу прихватања једног човека који је приказан као пун мана али дубоко човечан.

Три филма, која се експлицитно баве личношћу овог политичара, заједничко имају представљање Никсона рањивом и несрећном жртвом судбине. Симпатије које изазива својом причом, први је корак ка стварању слике позитивног Ричарда Никсона. Када су у питању остали филмови коришћени за писање овог рада, „Сви председникови људи“ и „Марк Фелт: Човек који је срушио Белу Кућу“ Никсонов лик није био тема, будући да се њихова тематика базира на откривању афере Вотергејт.

Поред најранијег детињства и школовања, који су га формирали као личност, која је несумњиво битна за схватање његовог деловања, важно је споменути и његову политичку каријеру пре афере „Вотергејт“. Слика доброг председника у поменутиим филмовима не значи да су творци желели да створе неког новог Никсона, какав није постојао у историји. Наиме, Ричард Никсон, који је био присутан у америчком

¹⁵ Stone Oliver, reditelj, *Nixon*, Hollywood Pictures, 1995

¹⁶ Howard Ron, reditelj, *Frost/Nixon*, Imagine entertainment, 2008.

политичком животу тридесет година пре „Вотергејта“, имао је своје успехе.¹⁷ У политици је нашао основе свог талента и веома брзо, у периоду од шест година дошао је од конгресмена до титуле потпредседника. Био је потпредседник Двајту Ајзенхауеру, једном од највољенијих председника Сједињених Држава и херој „кухињске дебате“ када му је саговорник био Никита Хрушчев. Током свог мандата, његовим највећим успехом сматра се спољна политика, са великим изузетком Вијетнамског рата. Отопљење односа са Кином и детант са Совјетским Савезом били су велики кораци у биполарном свету тог доба. Управо ти успеси су нешто на шта се Никсон ослањао у каснијим годинама и када се градила позитивна слика председника у филмским остварењима. Поред сажаљења, његови подвизи као председника били су истицани у први план. Филмови који се баве његовом спољном политиком су већ поменути, „Фрост/Никсон“, „Тајна част“ и „Никсон“.

Најбољи пример акцентовања његовог политичког умећа представља филм „Фрост/Никсон“. Наиме, од првих кадрова када се некадашњи председник појављује примећује се мотив покајања, доброте и решености да представи свету чињеницу да је био искрен и праведан. Приказујући Никсоново окружење, снимајући кадрове грандиозне виле, на зидовима његове канцеларије уочљиве су фотографије са разним политичким лидерима, али највише пажње придаје оним на којима је са Мао Це Тунгом и Леонидом Брежњевим. Поред тих усмена, видимо Никсона као човека ком је породица веома важна, па се испод овековеченог сусрета са Мао Це Тунгом налазе породичне слике.¹⁸ Веома љубазан и пријатан, некадашњи председник показивао је Дејвиду Фросту и његовим сарадницима поносно ове фотографије, препричавајући анегдоте. Посматрајући тај тренутак, Никсон оставља утисак спонтаног, духовитог, успешног и доброћудног политичара који се више не бави тим послом. Добру слику наставља да гради заправо и током интервјуа. Наиме, интервју је био подељен на теме, са намером да што боље публика упозна Никсона и његове разлоге за одређене поступке. Међутим, оно што публика може видети јесте раздраганог саговорника Дејвида Фроста, који се носталгично присећа до детаља својих успеха. Бриљирајући у разговору он успева да се позитивно представи.¹⁹ Изоловано гледајући ту сцену,

¹⁷ “Nixon in American Memory”, <https://www.ghi-dc.org/fileadmin/user_upload/GHI_Washington/Publications/Other_GHI_Publications/Institutions_of_Public_Memory/098.pdf> (29.08.2019.)

¹⁸ Howard Ron, *Frost/Nixon*

¹⁹ Најбољи пример је сцена разговора два млада камермана који говоре након интервјуа „Данас бих гласао за њега, иако раније нисам“, *Frost/Nixon*, (01:13:13)

публика која пре тога није знала баш ништа о Никсону може закључити да је Америка имала доброг лидера. Међутим, истина иза овог интервјуа била је мало другачија. Чињеница, која је приказана и у филму, јесте да је Дејвид Фрост платио 600 000 долара Ричарду Никсону да учествује у интервјуу. Важно је поменути да је тада то био необичан договор и поставља се питање да ли је све било **само** трик од кога су и Фрост и Никсон имали користи. Само је део разговора посвећен Вотергејту, док је много више говорио у суперлативу о својој спољној политици.²⁰ Неоспорно је да су ти сусрети са политичким лидерима заправо и били Никсонова позитивна страна. Даље говорећи о спољној политици за разлику од филма „Фрост/Никсон“, филмови „Никсон“ и „Тајна част“ приказују главног актера у мрачнијем светлу, али и даље са жељом да публика види добру страну његове политике. Председник је у „Никсону“ представљен као дубоко несрећан човек са добрим намерама. Док је радња смештена у јекну откривања афере, председник седи у канцеларији, доста пије и присећа се добрих ствари које је донео Сједињеним Државама, а које се баш у том тренутку заборављају. Био је нови вођа који ће извући државу из проблема које су направиле демократе. „*Можемо да променимо САД*“²¹ реченица је коју је изговарао често јавности и јавност му је веровала. Акцент у овим сећањима је, исто као у претходно поменутом филму, на Никсоновој харизми у разговору са светским лидерима, у његовом политичком успеху и скандирању Американаца који су захвални свом председнику. То није значило да је крајњи циљ био приказати Никсона као доброг, већ да га не треба запамтити само по Вотергејту. Филмско остварење Роберта Алтмана „Тајна част“ управо и жели да остави ту поруку када чујемо реченицу „*Људи су заборавили, нисмо им рекли нашу страну приче*“²².

Након истицања Никсоновог доброг деловања, треба споменути и покушаје оправдавања због неуспеха и злочина. То је за јавност мач са две оштрице, јер постоји могућност изазивања сажаљења, симпатија и на крају разумевања, док са друге стране, људи могу развити још више негативну слику о њему. Овакве представе о Никсону очигледне су у сва три филмска остварења. Особине које су га карактерисале биле су завист, неприхватање одговорности, као и потреба да се прикаже жртвом.. Наиме,

²⁰ „Frost/Nixon: A Dishonorable Distortion of History“, <https://www.huffpost.com/entry/iffrostnixon-a-dishonorab_b_150948> (29.08.2019.)

²¹ Најсликовитији приказ Никсонове жеље и обећања да ће извући државу из Вијетнамског рата и вратити јој углед, *Nixon*, (00:58:27)

²² Altman Robert, *reditelj, Secret Honor*, Cinecom Pictures, 1984.

Никсонов главни политички противник био је демократа Џон Кенеди од ког је изгубио изборе 1960. године. Осам година касније, када је изборе коначно добио, многи су истицали да је имао успеха само зато што је пар месеци пре избора убијен демократски кандидат, Боби Кенеди. Иронично, Никсон је завидео овој породици. Сматрао је да су успешнији од њега због свог порекла и бољег јавног наступа.²³ Међутим, када је у питању Џон Кенеди, слике су различите. Са једне стране, потврдио је своју теорију о људима са Источне обале који су похађали колеџе Ајви Лиге и припадали либералној струји. Ипак видимо и да Никсон из „Тајне части“ у монологу истиче да је он могао бити победник тих избора, али да не завиди овој породици јер њих веже заједничка трагедија, што се односило на губитак браће. Још једном, излази на површину његова унутрашња борба између доброг, јер је некада свестан трагедије породице Кенеди, и лошег, када их сматра одговорним за своје неуспехе. Поред зависти, Никсон је често негирао све за шта је био одговоран. Његов жалосни портрет добија на значају када негира све своје лоше потезе. Слика председника која се можда најлакше уочава јесте представа њега као трагичног лика Шекспирове драме - Хамлета. Хамлет Беле Куће био је Ричард Никсон, а краљ Ајзенхауер, што је било и логично, с обзиром да Никсон није добио никада неки значајан подухват као потпредседник.²⁴ Али ту се његова трагедија није завршила. Он није крив за Вијетнамски рат, наследио га је. Није крив за постављање апарата за прислушкивање, јер он није први који је то радио, а притом су га на то наговорили. Ово је заједничка слика председникових особина у „Никсону“ и филму „Тајна част“. Чак и када се имагинарно правда студентима који протестују због рата, не објашњава што је обећао завршетак рата, а не чини ништа да томе дође крај, већ да није он крив.²⁵ Поред негирања као неприхватања одговорности за своје поступке, редитељ Роберт Алтман одлази и корак даље да направи Ричарда Никсона жртвом пружајући нам теорију завере. Наиме, председник у „Тајној части“ снима себе на видео рекордеру, који иронично у почетку не ради. Желећи да објасни публици свој политички мандат он не криви претходнике за све лоше што му се догодило, што је приметно у другим филмовима. Извор његових невоља јесте наводни „Клуб 100“, сачињен од богатих бизнисмена из Калифорније који су Никсону дали финансијску

²³ Сматрао је да је разлог изгубљених избора 1960. лош јавни наступ у дебати са Џоном Кенедијем, *Nixon*, (00:16:00)

²⁴ Говорећи о свом мандату потпредседника истиче да чак није видео ни целу Белу Кућу, због Ајзенхауера, који га некада у медијима није знао ни представити тачним именом и презименом, *Secret Honor*, (01:05:06)

²⁵ Stone Oliver, *Nixon*

подршку на његовом путу ка моћи и самим тим су га контролисали. Из тих разлога, све грешке које је чинио, заправо су њихово дело и због њих се морао повући са председничког места. Крајњи циљ био је представити Никсона као један делић велике слагалице. Кривица није била на њему, већ нечему много већем – извесним бизнисменима који воде Америку и самим тим, био је ослобођен свих оптужби. Никсон који није могао контролисати ствари које су изнад њега слика је која га можда и највише рехабилитује, а гледаоцима остаје само да га разумеју.

Када говоримо о оправдавању његових поступака за слојевиту слику Ричарда Никсона било је битно и сажалење. За разлику од „Тајне части“ која пружа теорију завере као објашњење, таквих мотива нема у „Никсону“, нити у филму „Фрост/Никсон“. Заједнички мотиви ових извора су већ поменуто сажалење. Представа председника као жртве је идеална за саосећање и касније формирање позитивне слике. У филму „Фрост/Никсон“ приказано је јасно суочавање са својим грешкама: *„Сам сам крив за свој пад, изневерио сам и народ и државу и сада сви мисле да је свака власт корумпирана. Носићу тај крст до краја живота.“* Али, уз крупан кадар на његово тужно лице, публика остаје само са саосећањем. То је јасна моћ медија који креирају слику доброг човека на кога се јавност огрешила. Док у „Никсону“ сажалење долази након што је афера Вотергејт откривена и председник изјављује да када се он повуче више неће јавност имати кога да шутира.²⁶ Са потпуно треће стране у „Тајној Частии“ видимо оправдавање тиме да јавност не би поднела истину и разлоге због којих је он чинио недела која су довела до Вотергејта. Поред мотива жалости, присутан је и Никсон као несхваћени херој нације. Неважно који мотив је био пресудан – тужно детињство и суров живот, успех у спољној политици, оправдавање и сажалење аутори филмова успешно су представили позитивну слику Ричарда Никсона.

У овим филмовима, намера представљања Никсона као позитивног била је тешка, због мањине његових успеха у односу на његове грешке. Поред тога, рехабилитација која је почела још током његовог живота никад не може надмашити чињеницу да је главна асоцијација на њега Вотергејт. Упитно је колико је реалности у мотивима његове доброте и мотивима који изазивају позитивна осећања према Никсону. Свакако, сигурно је да га чине Никсоном из снова, какав није био.

²⁶ Приказ неприхватања кривице, *„Није Вијетнам него Никсон. Није Вотергејт, него Никсон“*, Nixon, (02:08:14)

Слика лошег председника

„Историјске књиге писаће име Ричард Никсон великим словима“, изјавио је председник 1971. године. То је било тачно, али ипак не на начин какав је он желело. Његово председништво обележило је највећу злоупотребу моћи у историји Сједињених Америчких Држава.²⁷ Никсон је имао склоности ка посматрању политике у смислу сукоба и криза, што га је чинило ангажованим у тајновитим пословима, који су често кршили уставне норме. Циљ не бира средства, био је његов став када је требало показати председничку величину, а доброта и морал су га само ометали у доласку до циља. Био је човек према коме је било тешко бити индиферентан. Самим тим, на основу истраживања четири године сматран је најважнијим човеком у Америци, а након Вотергејта, шест година за редом био је најомраженији, да је чак прстигао и Хитлера.²⁸ Слика његове личности била је често опречна, посебно у периоду након његове смрти 1994. године, када су се појавили нови, позитивни ставови. Упркос томе, Никсонова слика остала је негативна у јавности. У популарној култури претежно је представљан као зликовац, лажов и председник који је подбацио. Никсонову негативну слику, његове мотиве, ставове, како је представљен од стране сарадника аутори филмова „Никсон“, „Тајна част“ и „Фрост/Никсон“ покушали су да представе јавности. Ова филмска остварења приказали су и позитивну слику, али с обзиром да је председникова личност слојевита и комплексна било је важно представити публици из више аспеката једног од најконтраверзнијих политичара.

Када је у питању мрачна страна Никсонове личности, мишљење социолога и психолога јесте да је она постајала доминантнија и изразитија у његовом понашању како је он имао више моћи. То је значило да мрачну страну није проузроковао неки одређени окидач, већ је одувек имао црту саможивости и слепу жељу за успехом по било коју цену.²⁹ Градацију ових лоших особина најбоље приказује филм „Никсон“. Незадовољство због политичких неуспеха, које је сматрао понижењем, није крио. Ајзенхауер је отворено био против тога да Ричард Никсон буде његов сарадник током избора 1956., а четири године касније изгубио је у трци за председника против Кенедија. У филму је представљен као човек пун беса након ових догађаја, чији поступци су имали негативне последице на његову породицу, која је желела да га

²⁷ Iwan W. Morgan, *isto*, str. 155.

²⁸ David Greenberg, *Nixon's shadow : the History of an Image*, New York 2003, str. 98.

²⁹ Iwan W Morgan, *isto*, str. 18.

напусти.³⁰ То је резултирало обећањем да ће се повући из политике, али на веома кратко време. Његова амбиција се брзо вратила, што редитељ Оливер Стоун у „Никсону“ приказује јасно када актер изјави „Ако се на бавим политиком, бићу ментално мртав за две године. Недостаје ми глума коју политика доноси.“³¹ Ово је само један од показатеља колико је Никсону политички ангажман био важан, како је видео политику и докле је био спреман да иде, не обазирећи се на претходно дата обећања. Са претњама од пораза и понижења, политика за Никсона постала је ствар упорности, била је изазов. Сматрао је себе најбољим избором за председнички мандат, па је чак ишао толико далеко сматрајући да је он био председник уместо Кенедија, никада га не би убили, о чему је и писао у својим мемоарима. Сliku Никсонове следеће амбиције приказује и председник у „Тајној части“ када говори да је био победник, баш зато што је губио, али није одустао.³² Става да није могуће победити уколико не сањаш и немаш неуспехе, створио је слику о себи да му је политика била најбитнија. То је био први корак ка стварању Никсона који је изазвао догађаје који су довели до афере Вотергејт.

Урушавање слике примереног и моралног политичара, није проузроковано само Никсоновим погледима и ставовима према политици. Наиме, окарактерисан је као антисемита и расиста. Током педесетих година двадесетог века, демократе су оптужиле Никсона за антисемитизам, тврдећи да је говорио о свом противнику у сенаторској трци лоше, због тога јер је јеврејског порекла. Међутим, ова тема је дошла у центар интересовања тек након Вотергејта када су у јавност изашле траке из његове канцеларије, на којима су забележени разговори у којима отворено говори против Јевреја, кривећи их за проблеме у држави.³³ Иронично, имао је највише блиских сарадника Јевреја од било ког другог председника до тада, као што су Хенри Кисинџер и Херберт Стејн. Никсон никада није покушао да се оправда или да се извини за ове инциденте, што му није помогло у периоду када је покушавао да поправи своју репутацију. Антисемитизам председника није приказан у филмским изворима, али расизам јесте. У „Никсону“ на „дебати са народом“ пред изборе 1968. године са њим се суочио мушкарац афроамеричком порекла, оптужујући га за поделе у држави и

³⁰ „Деца те знају само са телевизије“, аргумент за његову немарност ка породици и превелико интересовање ка својим личним циљевима, Nixon, (00:33:25)

³¹ Stone Oliver, *Nixon*

³² Altman Robert, *Secret Honor*

³³ Iwan W. Morgan, *isto*, str. 29.

распиривању сукоба. Реакција коју је Никсон имао заједно са својим тимом за маркетинг говорила је довољно – „*Ко је пустио овог црњу овде? Када смо га интервјуисали звучао је као белац.*“³⁴ Иако је закон о сегрегацији донет четири године раније, расизам је био присутан у америчком друштву, али очигледно и код председника државе. Овај филм оваквим сценама представља публици Никсонове лоше ставове, с обзиром да је сматрао да само Афроамериканци не подржавају његову политику. Са друге стране, „Фрост/Никсон“ нам презентује „блажу“ дискриминацију. У тренутку када се припрема за интервју са британским шоуменом, Никсон се распитивао о њему. Сазнање да је Дејвид Фрост требало да се ожени девојком афроамеричког порекла, код њега изазива чуђење и неверицу да је тако нешто могуће. Иако реакција не одлази даље од чуђења публика остаје са осећајем непријатности. Овакве слике, антисемитске и расистичке, довољан су показатељ негативне стране Ричарда Никсона, а оно што га чини горим јесте чињеница да никад није показао ни покајање због ставова које је заступао. Поставља се питање како је постао већински омражен тек након афере Вотергејт, када је многе, крупне грешке чинио и пре јуна 1972. године.

Једне од тих крупних грешака које су обележиле његов председнички мандат и спољну политику јесу Вијетнамски рат и бомбардовање Камбоџе. Ричард Никсон је током предизборне кампање имао говоре о часном миру какав Америка заслужује када је у питању Вијетнамски рат. За њега кривио је администрацију Џона Кенедија и Линдона Џонсона, али представљао се као човек који ће извадити Америку из невоље. План је био да постепено повлачи америчке снаге из Вијетнама, али то није ишло како је замишљао.³⁵ Рат се одужио, док су у Америци константни били грађански протести и немири који су захтевали крај сукоба. Тактика за убрзање краја рата била је бомбардовање Камбоџе ради прекида снабдевања вијетнамске војске. Бомбардовање је било нелегално, а Конгрес је био неупућен у права дешавања. Касније је то имало за последицу да једна од предлога тачака за склањање Никсона са власти буде управо нелегално бомбардовање Камбоџе и негирање ауторитета Конгреса.³⁶ Тек 1973. године проглашено је дефинитивно повлачење америчких снага из Вијетнама. Председник није сматрао ово катастрофом. У његовој верзији историје, продужетак рата била је

³⁴ Stone Oliver, *Nixon*

³⁵ Jeffrey P. Kimball, „The Vietnam War“, у: *A Companion to Richard Nixon* (pr. Melvin Small), Oxford 2011., str. 386.

³⁶ Alan Brinkley, Ellen Fitzpatrick, *America in Modern Times: since 1890*, str. 551.

цена коју је вредело платити у замену за испуњавање његове велике визије глобалног мира и стабилности. Његова величина била би неупитна да је рат завршио 1969. када је и обећавао, а поред тога, вероватно би га то спасло од Вотергејта. Продужетак рата изазвао је велико незадовољство међу становништвом, које се додатно поларизовало. Протести широм земље често су резултирали насиљем, што није прошло без жртава.³⁷ Ови догађаји креирали су Никсона који је био веома омражен и глув за критике. Редитељи су овај период схватили као један од најважнијих у његовом мандату и зато у филмским остварењима јавност се може упознати са Никсоном сликом несвесног и несавесног политичара. Једна од представа коју нам презентује „Никсон“ јесте бесан, агресиван председник који у разговору са својим саветником Кисинџером говори са толико страсти о бомбардовању Камбоџе и протестима које је то изазвало. „Избомбардоваћемо их до гуше!“ изјава је која га чини опасним и неприхватљивим. Очигледна је несвесност да је то превазишло националну безбедност и частан мир који је пропагирао. То добија потпуно ново значење када правда војнике који су на протестима усмртили четири студента.³⁸ Публика види једног Никсона који не мари ни за свој народ, док остварује своје замишљене циљеве. Са друге стране, „Фрост/Никсон“ нам представља председника који и након повлачења из политике, и даље сматра да ништа погрешно није учинио. Заправо, сматра да је чинио добро тиме што је неосновано и недозвољено бомбардовао једну државу. Био је одлучан у намери да објасни како не жали због тога, јер је то било у интересу Сједињених Држава. Чак и када му пуне снимке рањених цивила, њега то не узрујава.³⁹ Ова слика Ричарда Никсона страшнија је од слике агресивног и бесног председника. Одсуство емпатије и покајања чинило је сву мржњу коју је народ имао према њему, оправданом. Ишао је толико далеко да је себе прогласио последњом жртвом Вијетнамског рата. У „Тајној Части“ председник под дејством алкохола инсистира на томе да је то чинио за добробит Америке и да нема ничег лошег у томе.

Све три слике једнако су битне за формирање негативног мишљења о Ричарду Никсону, и корак ближе разумевању каква је он био личност. Био је дефанзиван, необазрив на критике и као такав унео је лошу атмосферу међу простор и људе са којима је радио, да је то успело да поништи његове најважније успехе. Не налазећи особе који су га у потпуности подржавале у свом окружењу постао је

³⁷ Jeffrey P. Kimball, *isto*, str. 388.

³⁸ *Војници су били испровоцирани*, Nixon, (01:27:14)

³⁹ Howard Ron, *Frost/Nixon*, (01:12:10)

усамљен, тврдоглав и у сваком је видео непријатеља.⁴⁰ Градацијско представљање његовог развоја као лошег председника важно је за разумевање дешавања који су довели до Вотергејта.

За разумевање његове личности, било је важно како је виђен од стране својих сарадника. Окружен људима који су му или слепо веровали или били уз њега из страха.⁴¹ Са друге стране политички неистомишљеници су представљали људе чврстог, безкомпромисног става да је Никсон био злочинац, и да је то једино што се рачуна. Најсликовитије ову тему приказују већ поменути филмови – „Никсон“ и „Фрост/Никсон“. Најближи сарадници председника су они који су учествовали у афери, помагали му у криминалним радњама које је смишљао и реализовао их. Циљ је био изазвати страх код свих који одају тајне, створити своју „обавештајну службу“. Никсон је постао параноичан, грчевито желећи да све држи у рукама што га је коштало каријере. Неповеће међу сарадницима било је огромно, што нам сликовито приказује Оливер Стоун у „Никсону“. Првих дана након провале, на састанку председник инсистира на томе да ништа не зна, док саговорници не смеју ни да кажу оно што знају. С обзиром да је један од провалника био запослени у Белој Кући, полиција је на лак начин могла доћи до информација, и зато председник прибегава миту.⁴² Однос између савезника против закона био је заснован на страху, док је Никсон постајао све моћнији. Његов таленат био је да што је више грешио, осећао се моћнијим и исправнијим. Постао је недодирљив, стављајући се изнад институција које су биле независне, као што су ФБИ и ЦИА, инсистирајући да све информације дођу до њега. Његова злоупотреба положаја била је на високом нивоу, али он није познавао границе. Био је одлучан да се не сазнају радње његовог комитета за реизбор преко ког је новац уплаћивао за прислушкивање, преко ког је прао новац и чинио друге нелегалне радње.

Сарадници Ричарда Никсона, нису само из страха били уз њега. Наиме, слепо су веровали у исправност његових дела. Чак и када је реч о прислушкивању, правдали су то ставом да је доста председник био добар.⁴³ Овакво оправдавање само је чинило штету Никсоновом лику. Са друге стране, Едгар Хувер, човек који је био на челу ФБИ-а, пратио је од почетка Никсонов развој. Иако је Хувер је преминуо пре откривања Вотергејта, публика га може видети као човека који је једини описао

⁴⁰ Alan Brinkley, Ellen Fitzpatrick, *isto*, str. 553.

⁴¹ David Greenberg, *Nixon's shadow*, str. 240.

⁴² „Плати га за тишину“, приказ Никсоновог почетка заташкавања, Nixon, (00:10:06)

⁴³ Stone Oliver, *Nixon*

Никсона на прави начин и пре скандала. „Он је тама која посеже за тамом. Човек као што је Ричард Никсон који све држи под контролом никада не би дозволио да се нешто деси без његовог знања.“⁴⁴ То су речи које су савршено описивале председника.

Са друге стране, „Фрост/Никсон“ представља нам мало другачије сараднике који и даље верују у Никсонову исправност, у годинама након афере, али и људе који су били отворено против њега. Припремајући се за интервју који је цела нација нестрпљиво чекала, Никсон је био окружен људима који су радили на томе да се његова слика поправи у јавности. Оно што је био проблем јесте њихово веровање да је бар 60% његових дела било позитивно, док лоше поступке може и мора преокренути у своју корист.⁴⁵ То је и кључни проблем људи који су га окруживали – хранили су његовог, не суочавајући га са грешкама, што је помогло само томе да слика лошег председника остане доминатна у јавности. Када је реч о неистомишљеницима, то су били људи који су креирали теме за интервју. Њихово неповерење у његову администрацију, представљено је закључавањем докумената за интервју у сеф, из страха да их „неко“ не украде. Били су огорчени због осећаја који је остао у америчком друштву, да се Никсон извукао помиловањем. Интервју је била шанса за суђење које никада није имао. Заправо, њих можемо идентификовати са народом који је шест година за редом проглашавао Никсона најомраженијим у Америци. Бес који је постојао није био због Вотергејта, већ због непризнавања кривице и изостајања покајања. Њихов крајњи циљ био је показати да је Никсон обезвредио титулу председника и да не заслужује сажаљење. Ричард Никсон је сам то показао изјавом која је изазвала највише негативних реакција – „Када сте на положају морате чините неке ствари које нису увек баш легалне, али су у интересу нације.“ Та реченица заправо најбоље описује Никсона. Његов највећи проблем био је несхватање својих грешака. „Царским“ председником чинио га је став да је потпуно прихватљиво злоупотребити свој положај.

Значај негативне представе Ричарда Никсона у филмским изворима јесте у ближејем представљању широком аудиторијуму какав је он био председник и који су били његови злочини. Негирање кривице било је за њега погубно. „Тајна част“ нам представља Никсона који покушава да објасни да њему помиловање није било ни потребно, јер он није оптужен.⁴⁶ То је било подсмевање нацији и приказ ароганције

⁴⁴ *Isto*

⁴⁵ Howard Ron, *Frost/Nixon*

⁴⁶ „Помиловање значи опрост, а мени нису имали за шта да опраштају“, *Secret Honor*, (00:18:16)

коју је председник поседовао. Од тренутка када се појавио на политичкој сцени, све је било секундарно у односу на његову амбицију. Слабост његове личности потпуно су откривени када је наредне три деценије покушавао да остави траг у Америчком јавном животу. Био је интелегентан и вредан, али мане које је поседовао, лажљивост, недостатак морала у циљу своје амбиције, опсесија да порази своје непријатеље, који су често били имагинарни, доказали су га као лошег лидера. Анализирање Никсонове слике није секундарно у схватању његове личности. Централно је, јер његова слика у јавности је било нешто што га је мотивисало и креирало у политичком животу. Захваљујући свом понашању остао је упамћен по заташкавању и криминалним радњама, и као једини председник двадесетог века који се повукао са своје позиције.

Откривање истине

Прича о Вотергејту који је изазвао повлачење Ричарда Никсона са председничког положаја дошла је на површину први пут преко новинских чланака који су извештавали о провали која се догодила 17. Јуна 1972. године у хотелу Вотергејт где је био штаб Демократске странке. Том приликом ухапшено је пет провалника у три ујутру, који су се представљали као водоинсталатери. У данима након хапшења, јавност није придавала значај овом догађају верујући да је то био само трик за привлачење пажње током предизборне кампање.⁴⁷ Ни председник Ричард Никсон, ни његов противкандидат Мекговерн нису схватили овај догађај као нешто важно. „Биће брзо заборављено“ била је прва Никсонова рекација на сазнање о провали.⁴⁸ Био је управу, јер само неколико месеци касније, изабран је да служи други мандат као председник Сједињених Америчких Држава, али то је било кратког рока.

Прича о Вотергејту није много заинтересовала јавност, нити јој је придавала значај. Самим тим, поставља се питање како је могуће да је ова тема задржала важност и није се угасила сама од себе. Историјски гледано, новинари и Конгрес у америчком друштву били су највећи и најгласнији борци против корупције, не чинећи изузетак и у афери Вотергејт. Новине које су једине биле истрајне у потрази за истином биле су „*Washington Post*“. Два млада новинара Карл Бернстајн и Боб Вудвард били су заслужни за упорност у борби за истину, и због свог рада на овом случају, били су награђени Пулицеровом наградом. Поред тога, важно је споменути и улогу Марка Фелта, човека под псеудонимом „Дубоко грло“ који је био у врху организације ФБИ, Федералног истражног бироа. Он је ризиковао своју каријеру давајући информације новинарима. Њихов рад и залагање произвели су покушаје заташкавања афере од стране Ричарда Никсона у намери да заштити себе. Међутим, њихово највеће достигнуће јесте одмотавање клупка лажи Никсонове администрације, и започињање краја Никсоновог мандата. Откривање и пут до истине, био је трновит, а чињеница да многа документа из тог периода још нису доступна јавности чини Вотергејт и даље загонетним.

⁴⁷ Ruth P. Morgan, “Nixon, Watergate and Study of the Presidency”, *Presidential Studies Quarterly*, vol.26 1996, str. 219.

⁴⁸ Watergate: The Cover Up, <<https://millercenter.org/the-presidency/educational-resources/watergate-cover>>, (09.09.2019.)

Заслуга за окупирање пажње америчке јавности овим догађајем мало више од две године била је председникова. Иако јавно није показивао интересовање, са својим сарадницима радио је на прикривање од тренутка када је сазнао за ухапшене провалнике. Није било битно да се сакрије само истина о провали у хотел Вотергејт, већ друге нелегалне радње, које би се откриле домино ефектом а биле су у рукама Ричарда Никсона. Корупција, уцењивање, потплаћивање, претње и лажи стајали су насупрот истини, моралним начелима и потребом да систем функционише. Упорно негирање кривице и умешаности оставило је дубоке ожиљке америчком друштву, које више није могло да верује државном врху. Деценијама након овог догађаја, постављало се питање шта је председник знао и колико. Када се говори о Вотергејту истиче се да нико не зна ко је наручио провалу и заправо то је највећа Никсонова победа, јер званично нико није кажњен за то наређење, што оставља утисак пораза система.⁴⁹

Наслеђе скандала Вотергејт свакако јесте велики успех истраживачког новинарства, који и данас носи улогу разоткривања једног од највећих политичких превара двадесетог века. Поред тога, улога надлежних институција и појединаца као што је био Марк Фелт није занемарљива. Откривање афере било је тема многих истраживања, књига и популарне културе. Од пет играних филмова коришћених за писање овог рада, два највише презентују публици напоре да се сазна позадина афере Вотергејт, али и напоре да се она заташка.

Препреке

Филмови који се баве процесом опструисања правде, лажима председника Ричарда Никсона и манипулацијом јавног мњења јесу „Сви председникови људи“ и „Марк Фелт: Човек који је срушио Белу Кућу“, док остала три „Никсон“, „Тајна част“ и „Фрост/Никсон“ провлаче поменуте мотиве у својим радњама, али у мањој количини. Важност ове теме је у приближавању публици колико је било тешко разоткрити истину о највећем политичком скандалу тог доба.

Филмско остварење „Сви председникови људи“ снимљен по истоименој књизи је само две године по повлачењу Никсона са политичке позорнице. Радња филма одвија се од ноћи провале до 9. августа 1974. године и последњих тренутака Ричарда Никсона у Белој Кући. Аутор је имао за циљ да прикаже упорност двојице младих новинара, препреке на које су наилазили током истраживања и коначно тријумф

⁴⁹David Evory Shi, George Brown Tindall, *America: A Narrative History, vol.2*, New York 2016, str.560.

истраживачког новинарства у канцеларијама „Washington Post-a“. Са друге стране, филм који је настао четрдесет година касније под називом „Марк Фелт, Човек који је срушио Белу Кућу“, режиран од стране Питера Лендсмена, приказује агента институције ФБИ, који осећа моралну потребу да се супростави кршењу правде и зато поверљиве информације преноси новинарима.

Ови извори имају неколико заједничких тачака. Првенствено, то је био управо Марк Фелт, који се више пута током 1972. и 1973. године тајно налазио са новинаром „Washington Post-a“, Бобом Вудвардом. У оба поменута филма, њих двојица су се налазили касно ноћу у подземној гаражи. Количина тајности која је приметна, била је разумљива и реална, због опасности за свој положај али и живот. У том тренутку председник је предузимао различите мере за заташкавање, па су страхови новинара и агента били оправдани.⁵⁰ Заједнички мотив ових извора јесте непојављивање лика Ричарда Никсона. Једини знаци његовог присуства приказани су спорадично на телевизији, новинама или се може чути на радију. Оба филма су паметно укључила ове фрагменте, који су кључни моменти у америчкој историји. Резултат тога јесте да Никсон увек вреба негде у позадини. Ово је била свесна одлука оба редитеља, представљајући председника као нешто много веће и злокобније, а не само као шефа државе. У филму „Сви председникови људи“ Никсон представља моћ корупције која мора бити искорењена, док у остварењу „Марк Фелт“ проблем није само председник већ и цео корумпирани систем. Идеолошки гледано, ова два филма су различита. У другом извору, проблем није само на председништву, већ на читавом систему и друштву, а поставља се питање да ли ће тај проблем икада нестати. Значај приказивања ових мотива био је у ближем представљању политичке ситуације Сједињених Држава у датом тренутку. Још један заједнички мотив представља смена светлости и таме у филму, која је сликовито пружала неизговорену слику доброг и лошег. Наиме, у остварењу Алана Пакуле, „Сви председникови људи“ публика може да прати смењивање светла и таме у сценама током читавог трајања филма, док „Марк Фелт“ пружа више таме, што је у складу са проблемом који је захватио цео систем. Светло и тама заправо представљају супротности које се рефлектују у реалности. Светлост је

⁵⁰ Michael A. Genovese, Iwan W. Morgan, "Remembering Watergate", u: *Watergate Remembered, The Legacy for American Politics* (pr. Michael A. Genovese, Iwan W. Morgan), New York 2012, str. 14.

истина, док је тама лоше поступање, заташкавање и лажи.⁵¹ Један од очигледних примера је сцена када Боб Вудвард телефонира у својој канцеларији и записује имена осумњичених на папир. У овој сцени, светлост преплављује простор више него иначе у тренутку док он записује имена што представља светлост као излазак истине на површину.⁵² Са друге стране, мрак који преовлађује сценама филма о Марку Фелту показују злоупотребу моћи државног врха која је претила свима. Ова метафора, али и други поменути заједнички мотиви били су важни као порука која је приказивала публици тежину ситуације у којој су се налазили борци против Ричарда Никсона.

Препрека која је свакако била највећа у намерама да се открије ко стоји иза Вотергејт афере било је заташкавање. Није било сумње да је Никсон био дубоко умешан у криминалне завере да би сакрио повезаност Беле Куће са провалницима. Поставља се питање зашто председник једноставно није признао умешаност у провалу и зашто није постојала бар имагинарна могућност да се не заташка. Делом одговор је у томе зато што су Никсон и његови помоћници били уверени да су способни да не буду ухваћени. Међутим, основна брига која је покретала жељу за прикривањем јесте потреба да држе на оку друге нелегалне и неморалне активности које су могле бити откривене истрагом везаном за провалу у хотел Вотергејт. То је укључивало: апарате за прислушкивање, нелегално прикупљање средстава за изборну кампању и саботажу избора, што је значило да једноставно није могло да не буде прикривања.⁵³ Оно је почело оног тренутка када је Ричард Никсон негирао умешаност Беле Куће у овај случај. У првим месецима, Никсонова администрација је успевала да сакрије права дешавања. Новинари Боб Вудвард и Карл Бернстејн, који су овај случај сматрали од самог почетка као проблем националних пропорција свуда су наилазили на затворена врата. Покушаји интервјуисања секретарица и сарадника Беле Куће били су безуспешни. Изгледало је као да ће се све завршити само на извештају о провали. Никсонова победа била је у томе што нико није смео каже шта зна, што је резултирало да новинска редакција игнорише цео догађај, сматрајући опасним оптужити председника државе за нешто без икаквих доказа.⁵⁴ Поједини припадници медија су

⁵¹ Light and Dark in Pakula's *All the President's Men*,
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://ijll-net.com/journals/ijll/Vol_4_No_1_June_2016/16.pdf> (10.09.2019.)

⁵² Alan J. Pakula, reditelj, *All the President's Men*, Warner Bros 1976. (01:07:21)

⁵³ Michael A. Genovese, Iwan W. Morgan, "Remembering Watergate", str.16.

⁵⁴ "Само сте загребали површину", речи уреника "Washington Post-a", Alan J. Pakula, *All the President's Men* (01:10:15)

свеједно покзивали интересовање ка овом случају, а Никсон је јасно показао став који има према њима. Када је питан од стране забринутих савезника шта ће рећи новинарима одговорио је „*Као и увек. Све осим истине.*“⁵⁵

Са друге стране, ФБИ се суочавао са другачијим препрекама. Након смрти Едгара Хувера, председник ове институције био је Патрик Греј, човек веома близак председнику. У тренутку када се догодио скандал, Никсон је могао рачунати на његову помоћ.⁵⁶ Заташкавање преко независних институција као што је био ФБИ, било је много горе од лагања новинара. Када су код провалника нађене белешке са информацијама које су их повезивале са администрацијом Беле куће, био је тренутак када се Биро укључио у истрагу. Знајући то може бити погубно за његов мандат и каријеру, Никсон је преузео закон у своје руке. Да би спречио истрагу, вршио је притисак на Централну обавештајну агенцију, односно ЦИА-у, како би зауставио откривање истине.⁵⁷ Ово је резултирало одлуком да агенти из Бироа немају права на разговор и испитивања никога из Беле Куће, као ни Централне обавештајне агенције без дозволе. Поред тога, имали су на располагању 48 сати да испитају и затворе случај афере Вотергејт, што свакако није било довољно времена. На овај начин, поменута институција изгубила је сав интегритет, и почела је бити виђена као продужена рука Ричарда Никсона. Филм даје приказ незадовољних агената, који су били свесни да се једном изгубљени интегритет више не враћа.⁵⁸ Злоупотреба положаја представљена је врло јасно. Државни тужилац, изоловао је случај Вотергејт, јер сваки досије и разговор који је имао додирних тачака са скандалом није могао проћи непријављен првенствено директору Патрику Греју, а затим и њему. У ретким случајевима када је неко умешан у прикривање давао изјаве, говорио је лажи. Пример за то је државни тужилац Џон Дин, који говори да ништа што је током истраге откривено никако није повезано са Никсоном, док му је председник Бироа држао страну говорећи да није постојао притисак на запослене.⁵⁹ Оваква ситуација презентована широком аудиторијуму успева да дочара озбиљност целог догађаја и прикаже кршење закона. Док није снимљен филм „Марк Фелт“, ниједно стварање које је за тему имало Вотергејт није приказао начин на који је председник злоупотребио свој положај.

⁵⁵ Stone Oliver, *Nixon* (00:16:00)

⁵⁶ Bob Woodward, *The Secret Man, The Story of Watergate's Deep Throat*, New York 2006, str. 59.

⁵⁷ D. Ivory Shi, G. Brown Tindall, *America: A Narrative History*, str.576.

⁵⁸ Peter Ladensman, *Mark Felt: The Man Who Brought Down The White House*, Sony Pictures Classics 2017. (00:36:12)

⁵⁹ *Isto*, (00:50:07)

Заташкавање није могло дуго трајати. Од тренутка када је суд сазнао да је Ричард Никсон имао цео систем прислушкивања у Белој Кући, и небројано сати разговора снимљених на тракама, спретно заташкавање истине је nestало. Нова тактика председника била је активно негирање и лагање. У изворима као што су „Сви председникови људи“ и „Марк Фелт“, то је приказано кроз новинске чланке и изјаве које је давао за телевизију. Добро познати изговор попут „*Нисам радио ништа што нису и моји претходници*“, представљао је препреку истини, продужавајући агонију америчког друштва. Филм „Никсон“ најбоље пружа увид у дешавања када је већ било касно за било шта, осим изношења чињеница. Одбрана коју је Никсон пружао да је то „само политика“ и „да сви то раде“ била је и лажна и опасна. Лажна, зато што чак и када су други председници учествовали у нелегалном и неморалном понашању, ниједан није ни близу његове величине, типа ни степена председничке умешаности. Никсонова системска злоупотреба моћи кршења закона била је опасна јер је означавала непоштовање Сената и других америчких институција. Поред тога, изговор „сви то раде“ није било оправдање за учињена недела. Систем где сви ћуте верујући да ће их председник штити је почео полако да се руши. Један од провалника, Џејмс МекКорд код кога су нађене белешке да је у контакту са Белом Кућом, пристао је на сарадњу са судом. Пут ка Никсону био је отворен.⁶⁰ Међутим, председник је само отпустио своје сараднике за које се више није могло крити да су били умешани, због сведока који су сарађивали са судским системом и очилгедних доказа. „У Белој Кући не сме бити заташкавања“ била је изјава приликом отпуштања сарадника, у коју више нико није могао да поверује.⁶¹ Гледаоци у остварењу Оливера Стоуна упознају се са Специјалним тужиоцем Арчибалдом Коксем који захтева предају трака, што председник одбија. Овај чин, срушио је све препреке ка истини, јер је одбијањем заправо признао кривицу. Филмови нам сликовито представљају Ричарда Никсона понешеног потребом за контролом⁶² и мислима да ће успети да се извуче, да одлази и корак даље изазивајући *Saturday Night Massacre*. Сменио је два државна тужиоца јер су „изгубили послушност“ и одбили да дају отказ Специјалном тужиоцу.

Од тог тренутка, Никсон је схватио да не постоји пут назад. Конгрес је разматрао тачке за тзв. „импичмент“ према чијим тачкама би био оптужен за злоупотребу положаја, ометање правног поступка и одбијање сарадње са Конгресом.

⁶⁰ Michael A. Genovese, Iwan W. Morgan, "Remembering Watergate", str.190.

⁶¹ Stone Oliver, *Nixon*, (02:39:54)

⁶² „Нећу предати траке љубитељима Кенедија, они ме желе на дну“ Stone Oliver, *Nixon*, (02:59:52)

Донет је акт према ком је председник морао да преда траке. Учинивши то, знао је да је његовом мандату дошао крај. Оно што најбоље осликава Никсонову личност и што је приметно у изворима јесте његова упорност да се он лично не осрамоти на суду.⁶³ Када је освануо девети август 1974. године Ричард Никсон је поднео оставку у Белој Кући. Уживо преко телевизора, ово је пратило скоро читава земља. Осећај победе америчке јавности био је присутан и верно представљен у филмовима, али прави победник био је управо доскорашњи шеф државе. Иако је предао траке, 4000 сати снимљених током година, остало је под кључем захваљујући Никсоновим адвокатима. Дакле, оно што се знало о председниковој умешаности био је само делић реконструисан на основу 12 сати трака. Оне су биле и последња, али ништа мања битна препрека у откривању истине. За прислушкивање знао је само Ричард Никсон и Боб Халдеман, његов саветник. Траке су отвориле цео низ проблема, јер на њима се чује само глас саговорника, док је немогуће знати говор тела и све што је изговорено било је доведено у питање.⁶⁴ Никсона ништа није спречавало да лаже, јер је знао да се снима и често је своје саговорнике питао нешто на шта је већ знао одговор. Просто, био је човек који је знао све, а правио се блесавим.

Политички, Никсон би преживео да се за траке није знало. Нико не би био упознат са димензијама злоупотребе моћи, који су настављали путеве корупције у Белој Кући. Да је уништио траке пре него што је ико сазнао за њих, оптужбе за одлазак са власти се не би ни догодиле. Значај његовог прикривања истине био је у томе да се покаже самовоља једног председника. Медији су били застрашивани а ЦИА и ФБИ манипулисани од стране Никсона. Представљени као јагње на почетку целе афере, завршили су са улогом лава. Институције су са закашњењем, ипак спровели закон и систем је поново радио, а Никсонова највећа слабост била је у томе што није могао да контролише конгрес и тужилаштво.

Улога медија и надлежних институција

Наслеђе афере Вотергејт био је већ поменути тријумф истраживачког новинарства и решеност појединаца да помогну у разоткривању злочина које је чинио председник државе. Литература овог скандала почела је са новинарима, који су били пионири у извештавању и покушајима да се открије цела позадина афере.

⁶³ „Не могу да се извучем, али они неће добити то суђење, то би ме сломило“, Stone Oliver, *Nixon* (03:05:17)

⁶⁴ D. Evory Shi, G. Brown Tindall, *America: A Narrative History*, str.560.

Најзаслужнији новински лист за то јесте „Washington Post“ и два млада новинара, Боб Вудвард и Карл Бернстајн који су тек почели да граде своје каријере у свету медија. Многи аутори сматрају да је Никсонов однос са новинарима био кључ у разоткривању афере. Многи председници имали су сукобе са припадницима ове бранше, али једино се Никсон борио против њих све време свог политичког ангажовања.⁶⁵ Упркос помоћи коју је имао од репортера и новина током своје ране каријере, увек је зазирао од њих. Поготово након изгубљених избора од Кенедија 1960. године када нису штедели речи о његовом лошем јавном наступу, па се и његов став о њима погоршавао током година. Сматрао је да га никада нису волели, па су оспоравали и његове успехе.⁶⁶ Многи Никсонови подржаваоци сматрају да су новинске куће морале да се захвале на причи коју им је пружио афером Вотергејт.

Са друге стране, Никсон је могао рачунати на ФБИ у заташкавању својих лоших дела. Или је бар тако мислио. Едгар Хувер, председник ове институције био је особа од поверења када је у питању председник. Када је преминуо, месец дана пре провале у штаб Демократске странке, њега је наследио Патрик Греј. Упркос томе што је био на страни државног врха, у данима након откривања афере, Никсон је отворено жалио за Хувером. Сматрао је да је он жив, никада не би дозволио да шеф државе буде компромитован на тај начин. Већ поменута опстукција правде у институцијама као што је био Биро, чинило је многе запослене незадовољним. Један од тих људи био је „други човек ФБИ—а“, Марк Фелт. Међутим, аутори филмова имају различита гледишта на то шта га је натерало да помогне у откривању председничког скандала.

Заједнички мотиви новинара и агента Марка Фелта за борбу против Никсона могли су бити двојаки – везивала их је нетрпељивост према систему који је успостављен, али и морална начела и жеља за истином. Ови мотиви присутни су у филмовима „Сви председнички људи“ и „Марк Фелт: Човек који је срушио Белу Кућу“. Оба филма учинила су бесмртним личност „Дубоког грла“, као трачак светлости у тунелу Никсоновог система лажи. Публика се у остварењу „Сви председнички људи“ упознаје са Марком Фелтом, односно „Дубоким грлом“, када се новинари налазе у бенадежној ситуацији. Прича која стоји, јер информације ни одакле не долазе због заташкавања, стављала је Вудварда и Бернстајна у лош положај у новинској редакцији. Како је Вудвард од раније знао Фелта, није му било тешко да

⁶⁵ Tim Kiska, „Nixon and the Media, u: *A Companion to Richard Nixon* (pr. Melvin Small), str. 292.

⁶⁶ Ruth P. Morgan, *Nixon, Watergate, and the Study of the Presidency*, str. 220.

ступи опет у контакт са њим.⁶⁷ Сусрети који су се одигравали у мрачној подземној гаражи постали су култни када се помиње афера Вотергејт. Чувена реченица коју је изговорио Марк Фелт „Само пратите новац“ изгледала је као да је одредила ток новинарске истраге.⁶⁸ Послушавши савет Вудвард и Бернстајн се окрећу Комитету за реизбор председника, тражећи запослене, и послове за које су били задужени. Публика се паралелно са новинарима упознаје са шокантним открићем фондова за корупцију, где је у више наврата уплаћена велика количина новца, без напомена чему служе. Шта се крило иза новца, био је кључ целе афере. Били су несвесни да су загребали само површину проблема. Када ступе у контакт са секретарицом једног од запослених у Комитету за реизбор, постају свесни ситуације. Иронично, она је говорила о изненадним уплатама велике количине новца који се бројао у стотинама хиљада, а она је мислила да ту нема ничег нелегалног, већ да је за вечере и сличне потребе које су се дешавале у изборној кампањи.⁶⁹ За то време, док још нико није упутио икакву оптужбу на адресу Беле Куће, она је негирала умешаност, што је била велика грешка и подстрек медијима да истражују више. Негирање кривице када нико и не пита да ли си крив, показује само једно. Са друге стране, Марк Фелт био је други човек Бироа. Представљен је јавности у филму „Марк Фелт“ као човек који је воли своју земљу и свој посао. Самим тим, морал му је налагао да се мора борити против пијуна државног врха у свом окружењу. Револтиран чињеницом да су телефонски разговори били проверавани, а поједини банкарски рачуни нису смели бити ни истражени, још више је решен да нађе начин ка разоткривању. Сматрао је да нико не може зауставити покретачку снагу истраге ФБИ-а. Чак ни сам ФБИ који покушава да опструише истрагу⁷⁰ Из тих разлога, он ризикујући свој положај он ступа у контакт са новинарима. Иронично, нико од њих не сматра да је председник лично за ово одговоран. То само показује колико је процес заташкавања целе афере био успешан на самом почетку. Поред тога, повезује наивност јавности и медија у овом случају.

У оба филмска остварења приметно је скретање пажње са правог проблема, на нешто мање битно. „Сви председникови људи“ презентује публици велику упорност и труд у откривању афере. Покушавајући да испитају људе који су блиски са самим

⁶⁷ Bob Woodward, *The Secret Man*, str. 89.

⁶⁸ Ова реченица никада није изговорена, али је остала упамћена због успешног драмског ефекта који је изазвала, Bob Woodward, *isto*, str. 100.

⁶⁹ Alan J. Pakula, *All the President's Men* (01:15:14)

⁷⁰ Најсликовитији приказ моралне исправности Марка Фелта, Peter Ladensman, *Mark Felt: The Man Who Brought Down the White House*

председником стављали су себе у ризичан положај. Али, нису само они били угрожени, већ и новинска редакција. Наиме, информације које су добијали од „Дубоког грла“ у почетку нису много вределе, јер је извор био анониман. Једноставно, у причу без основа нико са кредибилитетом није желео да верује. То и видимо на састанку у канцеларијама „Washington Post-a“. Надређени Вудварду и Бернстајну покушава да објасни да ниједне новине не пишу о Вотергејту, да прича са анонимним извором неће бити прихваћена и да је то на крају крајева опасно.⁷¹ А када се прича популаризовала, млади новинари су се суочили са намером старијих колега да им преузму причу. Младост и неискуство им нису ишли у прилог, али успели су да задрже Вотергејт за себе, што је их касније обележило за цео живот. „Марк Фелт“ представља публици скретање пажње на озбиљнији начин. Због незадовољства које није крио поводом нове управе, Фелт је оптужен да је против председника јер је регистровани Демократа са напоменом да свако ко износи информације ван канцеларије иде против Бога.⁷² С обзиром да је Бироом скоро па управљао државни тужилац, он је одређивао на ком проблему ће бити акценат. У тренутку када Бела Кућа пласира само лажи, Биро је морао да се бави протестима који су били актуелни у Сједињеним Државама годинама уназад. Бес који га преплављује продукт је бављења левичарским организацијама у тренутку када држава крши законе.

Истина која се открила сарадњом медија са Федералним Бироом, букнула је средином 1973. године. Откривши да су све значајне институције радиле на прикривању корупције било је од великог значаја. Док новински чланак у “Washington Post-u” није освануо на насловној страни, са именима Никсонових сарадника и савезника у криминалним радњама пола земље није ни чуло за Вотергејт. Након овога борба за истину била је у рукама правосуђа.

Филм „Сви председникови људи“ имао је огроман утицај на разумевање јавности о Вотергејт саги. Директно је утицао на изборе 1976. године, када се мења политички правац у вођењу Сједињених Држава.⁷³ Јака емпатија коју филм креира са протогонистима, помаже у манипулисању поублике у слепо веровање да је све како је приказано потпуно тачно. Упркос томе, овај филм је добар пример верног приказивања

⁷¹ „*Волим ову земљу и ако је прича тачна, нађите други извор*“, Alan J. Pakula, *All the President's Men* (02:05:30)

⁷² То је био знак да већ њега сумњиче за сарадњу са новинарима

⁷³ Michael Schudson, *Watergate in American Memory, How We Remember, Forget and Reconstruct The Past*, New York 1992, str. 54.

историјског догађаја кроз кинематографију⁷⁴. Када је реч правом утицају новинара на овај догађај, претенциозно је сматрати да су они били заслужни за одлазак Никсона са председничког места. Мит који се створио о новинарској улози у Вотергејту је постао и национални мит.⁷⁵ Мит о борби доброг и злог, који је био потребан јавности за лакше прихватање догађаја. Мит у коме је добро победило. Са друге стране, прича о Марку Фелту, мало је другачија. Иако публика види његову бригу за ФБИ, државу и истину, многи аутори сматрају да његово давање информација било само из чисте сујете. Наиме, после Хуверове смрти, место председника Бироа било је обећано њему. Како се то другачије одиграло, он је био изневерен. Као такав, искористио је прилику злоупотребе моћи да се бори против оних који су му нанели штету. Поставља се питање да ли би тако чинио и да је постао председник Бироа. Какав год одговор понудила алтернативна историја, чињеница је да је уз новинаре овај човек допринео откривању истине.

⁷⁴ The Myth of the Media's role in Watergate < <https://historynewsnetwork.org/article/6813>> (12.10.2019.)

⁷⁵ Michael Schudson, *isto*, str.129.

Закључак

Име Ричарда Никсона остало је нераскидиво повезано са афером која је обележила његов мандат у Белој кући. Извесно је да будућност неће успети много да промени у том погледу. Небројени радови, историографски или засновани на личном искуству, превише су чврсто везали сећање на 37. председника Сједињених америчких држава за највећу мрљу његове каријере. Филм као извор помаже нам да разумемо како је јавност у различитим периодима имала прилике да створи мишљење о Вотергејту. Природно, остварења седме уметности која су се позабавила овим питањем не представљају примарне изворе за период који описују. Напротив, она су сведочанство о жељама стваралаца да утичу на сећање о једном шефу државе и скандала који је утицао на читаву нацију. Приликом анализе филмских остварења неопходно је било позабавити се провером политичких ставова и личних веза редитеља. Закључак који је могуће извући јесте да су се уметници веома интересовали за Никсонову личност, читаву његову каријеру, али да је афера остала главни мотив њиховог истраживања.

Могуће је направити поделу између две врсте филмова, оних који су скандал приказали у његовој огољеној форми, а председника као негативца, те оних којима је основни циљ био блажи приступ и оправдавање бившег председника. Није тешко приметити да је велика већина остварења према бившем председнику остала изузетно непријатељски расположена, што значи да су их лични ставови, сећања и већ постојеће устаљено мишљење натерали да покушају да представе свету једно виђење ситуације. Никсоновој репутацији није помогао ни другачији приступ. Њему наклоњени филмови често су плод рада контроверзних и сувише пристрасних личности, чија повезаност са алтернативним начинима размишљања и Никсоновим окружењем није уопште скривана. Другим речима, неутралност и равнодушност макар до сада нису биле могуће када се говорило о Вотергејту. Покушаји обе стране да своје филмове прикажу као објективне нису дали много резултата и лако је повући границу између две стране. Са тиме на уму, остајемо са чињеницом да је филм формирао мишљења, али чешће само пројектовао већ постојећа, уз изношење занимљивих детаља и зачињавањем свега глумачком чаролијом.

Наслеђе које су ова филмска остварења оставила за собом јесте приближавање широком аудиторијуму причу о једном урушеном председништву. Филмови коришћени за писање овог рада снимани су у односу на сам догађај у размаку од три, десет, двадесет, тридесет и четрдесет година. То показује да тема Вотергејт и даље окупира и занима јавност, што ће вероватно и наставити у будућности с обзиром на тајновитост која је и даље обавија.

Библиографија

Извори:

1. *All the President's men* (1976), r. Alan J. Pakula
2. *Secret Honor* (1984), r. Robert Altman
3. *Nixon* (1995), r. Oliver Stone
4. *Frost/Nixon* (2008), r. Ron Howard
5. *Mark Felt: The Man Who Brought White House down* (2017), r. Peter Landsman

Чланци на интернету:

1. „Frost/Nixon: A Dishonorable Distortion of History“,
<<https://www.huffpost.com/entry/iffrostnixon-a-dishonorable-distortion-of-history>>
2. “Light and Dark in Pakula’s *All the President’s Men*”
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://ijll-net.com/journals/ijll/Vol_4_No_1_June_2016/16.pdf
3. “Nixon in American Memory”, https://www.ghi-dc.org/fileadmin/user_upload/GHI_Washington/Publications/Other_GHI_Publications/Institutions_of_Public_Memory/098.pdf
4. “Oliver Stone Slammed for Anti-Semitism”,
<https://www.hollywoodreporter.com/news/oliver-stone-slammed-anti-semitism-25928>
5. “The Myth of Media’s Role in Watergate”,
<https://historynewsnetwork.org/article/6813>
6. ”Watergate: The cover up”, <https://millercenter.org/the-presidency/educational-resources/watergate-cover>

Литература:

1. Brinkley Alan, Fitzpatrick Ellen, *America in Modern Times since 1890*, New York 1997
2. Genovese A. Michael, Morgan W. Iwan, *Watergate Remembered, The Legacy for American Politics*, New York 2012
3. Greenberg David, *Nixon's shadow: History if an image*, New York 2003.
4. Morgan W. Iwan, *Nixson, reputation series*, London 2002.
5. Morgan W. Iwan, *Presidents in the Movies, American History and Politics on Screen*, New York 2011.
6. Niemi Robert, *History in the Movies*, Denver 2006.
7. Patterson James, *Grand Expectations, The United States, 1945-1974, The Oxford History of the United States, volume X*, 1996.
8. Schudson Michael, *Watergate in American Memory, How We Remember, Forget and Reconstruct The Past*, New York 1992.
9. Small Melvin, *A companion to Richard Nixon*, Oxford 2011.
10. Tindall George, Shi Emory, *America- a Narrative History*,
11. Woodward Bob, *The Secret Man, The story of Watergate's Deep Throat*, New York 2006.